هونەرمەندێکی جوو، ڕەنگدانەوەی لە سێ ڕۆمانی کوردیدا.. یاسین برایم

لە دەسپێکی ئەم نووسینە، یەکسەر دەچینە هەڵدانەوەی ژیانی ئەم هونەرمەندە جووە. بە پێناسەیەکی کورت، قفلی بابەتەکە دەکەینەوە، دەڵێین، ئەم هونەرمەندە، ڕۆحشیرینە، دەنگ ئەفسوناوییە، پاشای سەردەمی خۆی بووە لە گۆرانی و سەما و ئاهەنگە گەورەکان و یانەی شەوان. هەوادارانی خۆی دێنا جۆش و خرۆش. سەلیمەی جوو، ئەستێرەیەکی دیاری ئاواز و گۆرانی.
سەلیمە موراد: لە ساڵی 1905 لە بەغدا لەدایکبووە، ئەستێرەی ئەم هونەرمەندە لە ساڵی 1922 تا ڕۆژی مردنی دەگەشایەوە، لە ساڵی 1953 دەبێتە هاوسەری هونەرمەندی گەورەی عێراقی (نازم غەزالی*)، لە ساڵی 1974 کۆچی دوایکردووە. لە لایەن نووری سەعید، نازناوی پاشای پێبەخشراوە، بە سەلیمە پاشا ناسراوە. چەندین ئاهەنگ و فێستیڤاڵ و شەوە ئاهەنگی لە ناوەخۆ و دەرەوە ئەنجامداوە. (1)
سەلیمە، سەماکەر و گۆرانیبێژی ناسراوی عێراق، خاوەن دەنگێکی خۆش و ڕووخسار ناسك و جوان و ڕوحسووکبووە، لە بنەماڵەیەکی جوولەکەی بەغدا بووە. مامۆستای بالیە و وەرزش و گۆرانی کەشافەی قوتابخانەکان بووە. لە خێزانێکی زەنگین و دەستڕۆیشتوو و خانەدان بووە(2). ئەمەش وای لە سەلیمە کردووە، هەر لە تەمەنی زوو تێکەڵ بە بنەماڵەی دەوڵەمەند و دەسەڵاتدار و هونەردۆستان و موزیکژەنان بێت. لە کۆڕ و بەزم و دیوەخان و ئاهەنگی شەوان، گۆرانی بڵێت و بەدەنگە خۆشەکەی ناوبانگی پەیدابکات. تا ئێستاش، گۆرانییەکان و ئاوازەکانی نەمری و هونەرێکی جوان و ڕەسەن و بەها و سەدای خۆی هەیە. ئەم هونەرمەندە جوولەکەیە، ئەستێرەیەکی گەشی گۆرانی بووە لە سەردەمی خۆیدا، ئەمەش وایکردووە لای تاکی کوردیش جێگای بایەخ بێت و ڕەنگدانەوەی لە خەیاڵ و بیر و هونەردۆستان هەبێت و یادگارییان لەگەڵ دەنگ و ڕەنگ و ڕووخساری جوانی ئەو هونەرمەندە هەبێت. لە نێو ئەدەبیش، ئەم ڕەنگدانەوەیە بەرچاو دەکەوێت، بۆ ئەم نووسینە، ئاوڕێك لەم بوارە دەدەینەوە، سێ ڕۆماننووسی دیاری کورد، بە گرنگی و بایەخی زۆرەوە، باسی ئەم هونەرمەندەیان کردووە.

بۆ چەندین جار وەك گۆرانیبێژ و سەماکەر و سۆزانی و خاوەنی گازینۆ و مەلها و ئەستێرەی دیاری گۆرانی و مەقاماتی عێرقی ناوی دەبەن.

بێجگە لەمەش بۆ چەندین جار ناوی هاوسەرکەشی هاتووە، کە ئەویش گۆرانیبێژی دیاری عێراق و جیهانی عەرەبی بووە. دواتر هەردووکیان هاوسەرگیریی دەکەن و پێکەوە چەندین گۆرانی دەڵێن و ئاهەنگی گەورەی جەماوەری لەناوەوە و دەرەوە سازدەکەن؛ ئەویش (نازم غەزالی). جا لەم نووسینە، سەلیمە پاشا، وەك سۆزانیی و سەماکەرێکی نێو دەق و لە دەرەوەی دەقیش، دەبینین وەکوو ئەستێرەیەکی دیاری گۆرانی و مەقاماتی عێراقی و عەرەبی لە سەدەی بیستەمدا، جێگەی بایەخ و ناوبانگییە. تەنانەت وەك جوویەکی عێراقی ئامادە نەبوو، بۆ ئیسرائیل کۆچ بکات و تا لە زێدی خۆی سەری نایەوە. لە ڕێی ئەم سێ ڕۆمانەش، تیشکی زیاتر دەخەینە سەر و بە چەند وردەکاری و زانیارییەکی تر ئاشنا دەبین.

با سەرەتای ئەم باسە، ڕۆمانەکەی فەرهاد پیرباڵ(3) بەسەر بکەینەوە. ئەویش لە سەر زاری یەکێك لە کارەکتەرەکانی ئەو ڕۆمانەیە. ئەویش شەهابەی هونەرمەندە، باسی ئەوە دەکات، کە چۆن چویتە بەغدا و گۆرانی گوتووە. دواتر عاشقی گۆرانیبێژێکی ناودار دەبێت، چەند جارێك بەو یادەوە ڕوو لە بەغدا دەکاتەوە.

” ڕوومان کردە (مەلهای جەواهیری) کە ئەوکات خاوەنەکەی (سەلیمە موراد)ی گۆرانیبێژ بوو کە پێیان دەگووت (سەلیمە پاشا).” (4)

شەهابە کە عاشقی گۆرانیبێژ (ئوم کەلسووم) بووە. کە لەگەڵ چەند گۆرانبێژێکی ناوداری عێراق، بەشداریان لە ئاهەنگێکی گۆرانبێژی میسر (ئوم کەلسووم)، کردووە و گۆرانیان گووتوە. لەوێ عاشقی یەکدەبن و بەیەکەوە چەند پیاسەیەك دەکەن. دوای ئەوەی شەهابە دێتەوە هەولێر. ” گازینۆ هیلال، لە بەغدا، کە مەلهایەکی بریقەداربوو، لە یەکێك لە سووچەکانی گۆڕەپانی (مەیدان)؛ ئینگلیزەکان لە ساڵی 1918 دروستیان کردبوو. ئەم مەلهایە، کە من تەنها جارێك لە دوورەوە بینیبووم، هەوەڵجار ناوی (مایستیك) بوو، پاشان ناویان گۆڕی و کردیانە هیلال. شەهابە دەیگێڕایەوە، دەیگوت: “سەماکەرێکی بەژن زراڤی تورك ناوی (لان) بوو لەوێ بەزمی سەمای گەرم دەکرد. ئنجا پاشان ژنێکی سەماکەری دیکە بەناوی (ماریکا دیمیتری) پەیدا بوو کە پۆڵۆنی بوو.” شەهابە دەیگوت”سەلیمە مورادی گۆرانیبێژ لە 1924_ ەوە لەوێ گۆرانیی گوتووە و قەوانی هەبووە؛ جگە لەمە سەلیمە موراد هەر ساخبێری گازینۆکەش بوو کە پاشان مێردی بە نازم غەزالی کرد…”(5)

ئیسماعیل حەمەدەمینیش، لە ڕۆمانی (ئەودیوی سنوور. باڵەفڕە بەنێو دارستانەکانی مانگدا.(6) باس لە کارەکتەرێك دەکات بە ناوی ئەدۆنیس. دوای کوژرانی باوکی، لەگەڵ سوهای دایکی دێتە بەغدا. دایکی شەوانە لە یانەیەك سەما دەکات و کوڕەکەشی لە لای پیاو و

ژنێکی کوردی فەیلی دادەنێت و دوور لە گرتن و کوشتن، ژیان دەگوزەرێنێت، دوای ماوەیەك لە لایەن زڕباوکییەوە، دایکی لە بەرچاوی لە مەلهایەکی شەوانە دەکوژرێت. ئەدۆنیس، لەو مەلهایە لەگەڵ ژنە سۆزانیەکان دەژێت و ئەوانیش چاویان لێدەبێت. ئەو مەلهایە هی سەلیمە مورادە. لەم ڕۆمانە چەندین جار ناوی ئەو گۆرانیبێژە وەکوو سۆزانییەکی گەورە و خاوەن مەلهایەکی بەناوبانگ، ناوی دێ. "ئەدۆنیس لە یەکێك لە ماڵەکانی گەڕەکی کوردەکانی بەغدا گەورە دەبێت زۆربەیان فەیلین، ئەدۆنیس دیالەکتیکیی سۆرانی سلیمانی لە نێو دیالەکتیکیی فەیلیدا دەتوێنێتەوە. سوهاش زۆر زوو لە مەلهاکانی (سەلیمە موراد) کار دەدۆزێتەوە… (7)" ئەم کارکردنە زۆر ناخاێنێت و هەر لەو مەلهایەدا بە چەقۆ دەکوژرێت و ئەدۆنیس بێکەس دەبێت. بە ناچاری لەو شوێنە کاردەکات. ئەمجارە، وەك هەرزەکارێك لە نێو گەواد و لەشفرۆش و سەماکەر و سینگ و ماچ و مەمك و لاق و جەستەی ڕووتی ژنان گەورە دەبێت. هەرلەو شوێنەش لای سەلیمە دەژێت و پارەی ئارەق و سەرمێزەکان و ژنەکان لە مشتەریەکان وەردەگرێت و خەریکی دەفتەری حیساباتی سۆزانیەکانی (پاپوچی سپیدا)دەبێت. بەڕۆژ دەخوێنێت و بە شەویش لە مەلهایەکان و ژیانی ئەوان بە سەردەبات. هەروەها دەبێتە هاوڕێی گۆرانیبێژ نازم غەزالی، هاوسەری (سەلیمە).

"ئەو ئێوارەیە ئەدۆنیس لە ژوورەکانی پشت تەختەی سەماکردنی مەلهاکەوە لە باوەشی سەلیمە موراددی خانمدا یەکەم موچڕکەی سێکسوالی بەجەستەیدا هات و چێ دەکات. سەلیمە موراد هەست بە موچڕکەکەی دەکات و زیاتر گەرمایی لەشی خۆی پێدەبەخشێت… (8)"

دواتر ئەدۆنیس لە لایەن، کەسێکەوە بەناوی (ملازم جوانرۆ). پێیدەڵێت، کە ئیدی تۆ چیتر ئەدۆنیس نێو مەلهاکان نیت، لەمەودوا ئەدۆنیسی شۆڕشگێڕی. بەم شێوەیە لە کاری نێو مەلهایەکە دەچێتە نێو خانەی شۆڕش و کوشتن و لەناوبردنی ناحەزانی شۆڕش. تا دواتر لە لایەن ئەویش دەکوژرێت. هەر لە ڕۆمانەکە، ئەدۆنیش پەیوەندی دەکات بە گرووپی (بازی سوور ل582)، بازی سوور، ئاماژێکە بۆ ڕێکخراوی (هەڵۆی سوور) کە لە بەغدا لە ساڵی 1976 دامەزرا و بەشی زۆریان کوردی فەیلی بوون. ناوهێنانی ملازم جوانرۆ لە چەند شوێنێك، هەروەها (ملازم جوامێر، ل59) ناوی هاتووە. ، ڕەنگە ئەو ملازم جوانڕۆیە، هەر ئەو ملازم جوامێر (1947 _ 1978) بێت لە سێدارە دەدرێت!(9)

" ملازم جوانڕۆ و هەموو برادەرانی دیکەی بەغدا ڕێکخراوێکی بچوکیان دامەزراندبوو. لە لایەن بەعسییەکانەوە دەستگیر دەکران و بەماوەیەکی کورت لە سێدارە دەدران…(10)" لەم ڕۆمانە، کە باس لە

مەلهایەکەی سەلیمە دەکرێت، سەلیمە پێش دامەزراندنی ئەم ڕێکخراوە لە ساڵی 1974 کۆچی دوایی کردووە، هیچ مەلهایەك بە سەرپەرشتی سەلیمەوە لەوکات نەبووە، ئەمە دەگەڕێتەوە پێش دامەزراندنی ڕێکخراوەکە. هەرلەم ڕۆمانە هاتووە ئەدۆنیس لە تەمەنی چواردە ساڵی دێتە نێو ئەو ڕێکخراوە، ئەگەر لە 1976 پەیوەندی کرد بێت، ئەوا دووساڵ زیاتر سەلیمە مراد مردووە. بەڵام ناوهێنانی سەلیمە موراد پێش دامەزراندنی ئەم ڕێکخراوە کە ئەدۆنیس تێیدا کاری کردووە. وەك سەماکەر و خاوەن مەلها، کە سەرپەرشتی چەندین سۆزانی کردووە و شەوان بە ئاهەنگ و سەما و گۆرانی و ڕابواردن کاتیان بەسەر بردووە.

لە ڕۆمانی سێیەمدا، شێرزاد هەینی، لە یەکێك لە ڕۆمانەکانی شاری هەولێر بە ناوی (هەولێر. قەرەچوغ)، بەم شێوەیە باس لە هونەرمەندێکی شاری هەولێر دەکات، کە ناوی شەهابە، ئەو زانیارییە نزیك لە هەمان زانیارییەکانی ڕۆمانی فەرهاد پیربالە. بە ئاشکرا کاریگەری ئەو ڕۆمانە لەسەر ئەوەی شێرزاد هەبووە، ئەویش هەر لە ڕێگەی ناوهێنانی شەهابەوە، سەرەداوێکی ئەو هونەرمەندە جووەمان پێدەڵێت. ئەگەر هاتبوایە مەلا فەندی ڕێگای دابایە شەهابە چووبایە میسر لەگەڵ ئوم کەلسوم. ڕەنگە شەهابە ناوی دەرکردبایە و ئەوها بە بێنازی سەری نەدەنایەوە. "ئەو هونەرمەندە ناوی شەهابە بوو، لە کوردستانەوە هاتۆتە میسر لەسەر داوای ئوم کلسوم هاتووە. ئەگەر ئەو ئەستێرەی خۆرهەڵات بوو، ئەوەش شەهابە خۆی ئەستێرەیە! لەبەر ئەوەی دەنگێکی تایبەتی هەبوو، بۆیەش زۆر لە ئاوازدانەر و موزیکسازەکان بایەخی پێدەدەن. ئەگەر سەفەرەکەی دەکرد، شەهاب دەبووە هاوسەری هونەرمەندێکی ناسراوی میسری. دووریش نەبوو، لە قاهیرە، لە دیمانە هونەرییەکانی، باسی " سەلیمە موراد"ی بۆ "لەیلا موراد " کردبوایە. کە چۆن عاشقی "نازم غەزاڵی" بووە. نەیویستووە وەك جوولەکەیەك لە بەغدا کۆچ بکات و شوو بە نازم دەکات. گۆرانی _ گلبك صخر جلمود_ ی بۆ دەڵێت. ئەویش عاشقی لەیلاکەی میسر دەبێت. لەسەر دەستی ئەو، بۆ دەنگی ئەو، ژنەکە دەبێتە موسڵمان. لە مانگی تشرینی دووەمی ساڵی 1932 ئوم کلسوم، هاتۆتە بەغدا. چەند ئاهەنگێکی ساز کردووە. سەرەتا لە تیاترۆخانەی ئەلهلال، کە زووتر ناوی "ماجستیك" بووە، ئینگلیزەکان وەك دیارییەك بۆ بەغدایان ساز کردووە. لەوێ، بۆ سەرخۆشەکان گۆرانی گوتووە…(11)" لەم ڕۆمانە هەر گەورەیی ئەو هونەرمەندە جووەمان بۆ بەدەر دەکەوێت، شانبەشانی ئوم کەلسوم بووە، دواتر عاشقی نازم دەبێت و هەر لەبەر دەنگی ئەویش دەبێتە موسڵمان. سەردەمانیك وەك دوو هاوسەر، دوو ئەستێرەی دیاری

گۆرانی بوون و ناو و ناوبانگیان هەبووە.

لە ئەنجامی خوێندنەوە و وردبوونەوە لە ڕەنگدانەوەی سەلیمە موراد لەو سێ ڕۆمانە، بۆمان دەردەکەوێت. گەورەیی و ناوبانگی ئەومان بەدیدەی فەرهاد پیربال، هونەرمەند و گۆرانبێژێکی گەورە و کەچی لای ئیسماعیل بە سۆزانیێکی گەورە و خاوەن مەلهایەکی گەورە باسکراوە. لای شێرزادیش، ناوبانگی و بویری ئەو ژنەمان بۆ دەردەکەوێت و کە شەوان گۆرانی بۆ خەڵك و کەسە سەرخۆشەکان وتووە، یانەی شەوانەی بە جۆش و خرۆش خستووە. هەرسێکیان بۆ ئەو ڕاستییە ڕۆیشتوون، کە خاوەنی مەلهایەکی گەورە بوو، دواتر شووی بە نازم غەزالی کردووە. ئەنجامەکەش هەروایە، هەموو ئەو نووسراو و نووسینانە باس لە ناوبانگی ئەو ژنە جووە دەکەن، کە ڕۆڵێکی گەورەی گێڕاوە لە سەدەی بیستەم. ئاهەنگ و فێستیڤاڵ و شەوبێری لە یانە و دیوەخانەکان و کۆڕی پیاوانی دەوڵەمەند و دەسهەڵاتدارانی وڵات، نەخاسمە دەنگی و ڕەنگی لە تەلەفزیۆن و ڕادیۆکان و سازدانی چەندین ئاهەنگی سەرکەوتوو و پێجەماوەر لە دەرەوەی وڵات لەگەڵ هاوسەرەکەی (نازم غەزالی). ڕەنگە ناو و ناتۆرە و بوختانی زۆریشی بۆ هەڵبسترابێت لە بەر ئەوەی هەم ژنێکی ناسك و جوان و دەنگخۆش بووە و هەمیش جوولەکە.

لەو سەردەمە خەڵك بە چاوێکی تر سەیری جووەکانیان دەکرد. جا ئەدەبیش، جارێکی تر نەمریی و ناو و دەنگ و ڕەنگی ئەو خاتوونە جووە، لە ڕووی دەنگ و ڕەنگ و لەش و سەما گۆرانی نا، بەڵکو لە ڕێگای ئەدەبەوە، لە ڕێگەی پەیڤ و ڕستەکانەوە، جارێکی تر سەلیمە موراد، بە دیدەی خوێنەر ئاشنا دەبێت، ئەم سێ ڕۆماننووسە، کۆمەڵی زانیاری ورد و سەرنجراکێشیان خستۆتە ڕوو، هونەرمەندێکی جوویان پێناساندووین, دەکرێت ئەمە سەرە داوێکی ترمان بداتە دەست، لەدوای ئاشنابوون بەو ناوە، ئاوڕێکی لە هونەری جووەکان بدەینەوە لە ڕووی گۆرانی و مۆسیقا و ئاوازدانان تا ساڵی پەنجایەکانی سەدەی بیستەم، ئەستێرەی دیاربوون و خزمەتی مۆسیقایان کردووە. بۆ ئێمەش ڕەنگە بە قەد سەلیمە موراد، (دایکی جەمال)، وەکو هونەرمەندێکی جوو، خزمەتێکی گەورەی هونەر و گۆرانی کوردی کردووە. ئیدی ئەوە دونیای ئەدەبە و جارێکی تر دەبێت، ئەم هونەرمەندانە لە ڕێگای ئەدەبەوە پێمان ئاشنا بکەن.

سەرچاوە و پەراوێز:

1. ویکیپیدیا (Wikipedia) سلیمه مراد موسیقیه عراقیه.

2. سەلیمە موراد فریادڕەسی هونەری نازم غەزالی، ئەدەب و هونەری ماڵپەری (بۆ پێشەوە)، 7ی شوباتی 2020.

▪ نازم غەزاڵی: لە بەغدا لەدایکبووە، بەهەژاری و هەتیووی پەروەردەدەکرێ، دواتر پەیمانگای هونەرە جوانەکانی بەغدا بە پلەی بەرز تەواو دەکات. لە ساڵی 1952، سەلیمە دەناسێت و دواتر وەکوو دوو عاشقی گەورە ساڵی 1953 هاوسەرگیری دەکەن. لە ساڵی 1963 بە مردنێکی تەمومژاوی کۆچی دوایدەکات، گوایە بەعسییەکان هەوڵی لەناوبردنیان داوە. ئینتەرنێت.

1. فەرهاد پیرباڵا، ڕۆمان (حیکایەتەکانی باوکم)، چاپی یەکەم، 2007، لە بڵاوکراوەکانی بەدرخان)
2. سەرچاوەی پێشوو، ل213.
3. سەرچاوەی پێشوو، ل 385.
4. ئیسماعیل حەمەئەمین، ڕۆمان (ئەودیوو سنوور، باڵەفڕە بەنێو دارستانەکانی مانگدا)چاپی یەکەم، سلیمانی، 2013.
5. سەرچاوەی پێشوو، ل587.
6. سەرچاوەی پێشوو، ل588.
7. بڕوانە: هەڵۆی سوور، مامۆستا جەعفەر، چاپی دووەم ، بەهاری2007.
8. سەرچاوەی پێشوو، ل 603.
9. ڕۆمانی (هەولێر. قەرەچوغ)، شێرزاد هەینی، بەرگی هەشتەم، چاپخانەی ڕۆژهەڵات، هەولێر،2017، ل40.

▪ لە هەفتەنامەی ڕێگای کوردستان، ژمارە (1235)، لە 23/ 2/2021 بڵاوکراوەتەوە.